

var. Kongen havde – med tvivlsom ret – hævdet, at Danmark var uskyldig, og at det var fjenden, som var ond og tyrannisk (3439). Franz Burchard havde sendt nyheder om dette til Joachim Camerarius (3488), som sendte dem videre til Melanchthon, som sendte dem til Nikolaj Medler (3548) og til Albrecht af Preussen (3587), hvorefter Melanchthon endelig lykønskede kongen med freden (3659).

Martin Schwarz Lausten

Lisbet Christoffersen, Hans Raun Iversen, Niels Kærgaard og Margit Warburg (red.)

Fremtidens danske religionsmodel. København: Forlaget Anis 2012. 392 s. Kr. 299. e-bog kr. 179.

Fremtidens danske religionsmodel har et sigende forsidebillede. Det er fra årtusindefejringen den 3. december 2000 ved Jelling Kirke og viser folketingets formand (Erling Olsen), statsministeren (Poul Nyrup Rasmussen) og regentparret stående ved Jellingestenen. (De) "levendegør den danske religionsmodels historiske oprindelse og statsretslige grundlag", som det hedder på omslaget.

Det mest interessante er det, man næsten ikke ser, men kun skimter mellem den ene sten og statsministerens skulder. Her aner man biskoppen over Haderslev Stift, Niels Henrik Arendt. Måske er det en overfortolkning, men biskoppen illustrerer med denne opstilling, hvordan kirken og kristendommen i Danmark er trukket tilbage fra den direkte stats- og magtudøvelse. Folkekirken magtudøvelse i det danske samfund er næste usynlig, men den eksisterer som en indirekte eller blød magt.

Desværre sætter bogens 21 artikler ikke direkte fokus på spørgsmålet om forholdet mellem folkekirke og magt i det danske samfund. Det sker mere indirekte i en række interessante artikler om fx religion, politik og ret i Europa (Lisbet Christoffersen), folkekirken, staten og økonomien (Niels Kærgaard og Jørn Henrik Petersen) samt staten, folkekirken og dansk sekularisme (Hans Boas Dabelsteen). Omdrejningspunktet i disse og de fleste øvrige artikler er forholdet mellem stat og evangelisk-luthersk folkekirke i Danmark med baggrund i solide historiske gennemgange og analyser.

Selvom bidragene nødvendigvis må rette sig i forskellige retninger, bliver de i substansen forsøgt holdt sammen af et overgribende begreb om, at der i Danmark er tale om en særlig national religionsmodel. Figuren "religionsmodel" henter sin inspiration fra talen om "velfærdsmodeller" og "arbejds-markedsmodeller" og skal åbne for at beskæftige sig med religion som en mangedimensional størrelse, som indbyder til tværfagligt samarbejde mellem politologer, teologer, religionssociologer, jurister, historikere og økonomer.

Redaktørerne definerer religionsmodellen som "det institutionaliserede og historisk betingede aftryk, som religionssystemets udvikling og interak-

tion med staten og samfundet gennem historien har efterladt os med" (14). Som forudsætning ligger en Niklas Luhmann-inspireret teoridannelse, der går ud fra, at de fleste vesteuropæiske stater er karakteriseret af funktionel differentiering, som opdeler samfundet i delvist autonome systemer, der både er selvrefererende og interagerende.

Teoridannelsen og religionsmodellen som figur fungerer godt som bogens samlende princip, der bringer de forskellige fagligheder i en nødvendig og frugtbar samtale. Teoridannelsen skaber dog også et problem, som hænger sammen med den luhmannske systemteoris konserverende natur og konsekvens. Det afslører sig, når man vil lave en antologi om *fremtidens danske religionsmodel*. Med Luhmann i bagagen er det meget vanskeligt at sige noget om fremtiden (hvad det vel altid er?), og antologien har også en klar overvægt af artikler, der redegør for de historiske forudsætninger for den aktuelle situation. Men det forbliver ubearbejdet, hvordan vi fra fortid og nutid kommer ind i fremtiden, når det gælder forholdet mellem stat og folkekirke. Det skal dog retfærdigvis siges, at redaktørerne i det afsluttende kapitel introducerer en ny figur: tippepunkt (tipping point), og rejser spørgsmålet om, hvorvidt vi i Danmark er ved at nå et punkt, "hvor den danske religionsmodel bliver ustabil og må omdannes for at kunne genfinde en ny, relativ stabil position i samfundet" (383).

Cecilie Rubow kritiserer i sin afsluttende replik til antologiens mange artikler, at forskningen og debatten om den danske religionsmodel (læs: stat-kirke) for hurtigt bruges til at sige, hvad der vil og skal ske i fremtiden – uanset om man går ind for eller er imod en nyordning af forholdet mellem stat og folkekirke. Dermed deler forskningen vilkår med journalistik og politik, der er mere optaget af fremtiden end af nutiden. Ikke blot i antropologien, men også i den teologiske og religionsvidenskabelige debat bliver fremtiden skrevet ind i nutiden som en forståelseshorisont for, hvad der skal siges med autoritet.

Dermed sætter hun fokus på bogens bærende præmis, at fremtidens danske religionsmodel uundgåeligt vil blive ændret og måske ligefrem skal ændres. Man kan være kirkepolitisk enig eller uenig i synspunktet, men det rejser spørgsmålet, hvad vi kan og skal bruge historien til, når det gælder om at sige noget om en ukendt fremtid. P.G. Lindhardt mente som bekendt, at man ikke kunne lære noget af historien, når det gælder om at sige noget om fremtiden. Men sådan er det ikke i nutidens faglige miljø. Her er fremtiden, som Cecilie Rubow formulerer det, ikke ukendt eller et blankt rum, men et mulighedsrum for det endnu ikke realiserede og dermed en horisont, der allerede har indflydelse på nutiden.

Det rum forsøger *Fremtidens danske religionsmodel* at fylde, og det gør den på en måde, der inspirerer til at tænke med.

Peter Lodberg